

NEPOSTOJANO E

Alen Orlić

Kada autori hrvatskih gramatika i ostalih priručnika hrvatskoga jezika objašnjavaju ili definiraju nepostojano *e*, najčešće navode da se ono pojavljuje u nekim kajkavskim prezimenima te u nekim mjesnim imenima odnosno toponimima koji između dvaju zadnjih zatvornika imaju samoglasnik *e*.¹ Dakle, ne u svim kajkavskim prezimenima i toponimima, nego u nekim. To je, naravno, točan podatak; u gramatikama i jezičnim priručnicima potvrđuje se i primjerima,² no samo djelomično jer se ni u jednoj gramatici ne navode primjeri kajkavskih toponima u kojima je završno *e* postojano u svim padežima. Općenito se može reći da gramatike hrvatskoga jezika ne navode zašto je *e* između dvaju zadnjih zatvornika u nekim imeni(ca)ma s kajkavskoga govornog područja postojano, a u nekim nepostojano, no ovdje će se potanko navesti što koja pojedina gramatika bilježi o nepostojanom *e*.

Školska gramatika hrvatskoga jezika Sande Ham te Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta Josipa Silića i Ive Pranjkovića uopće ne spominju nepostojano *e*. Hrvatska gramatika skupine autora u potpoglavlju Morfonologija pod naslovom Morfonološki i tvorbeno uvjetovane alternacije uz alternaciju *a/Ø* spominje i alternaciju *e/Ø* za koju je navedeno da dolazi u kajkavskim toponimima (za primjer su navedeni Čakovec i Markuševac) i u kajkavskim prezimenima (za primjer su navedena prezimena Gubec i Vrabec) te da se u nekim kajkavskim prezimenima, kao što su Maček, Slaviček i Brabec, odstupa od te alternacije (Barić i dr., 2005.: 80.), no ne navodi se zašto se odstupa. Stjepko Težak u poglavlju Morfonologija gramatike Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika jedan dio posvećuje nepostojanom *e* (Babić i dr., 2007.: 268.) kojemu ukratko objašnjava postanak te upozorava na to da kajkavski zemljopisni nazivi u službenoj uporabi ne mijenjaju svoj oblik pa se njihovo nepostojano *e* ne zamjenjuje nepostojanim *a* nakon čega navodi čak 30-ak zemljopisnih naziva u kojima se pojavljuje nepostojano *e*. Stjepko Težak navodi da to vrijedi i za hrvatska kajkavska prezimena, također navodeći mnogobrojne primjere prezimena, te da se u pridjevima izvedenima sufiksom *-ov/-ev* također gubi *e* (Brezovčev, Gupčev, Franjkov, Krtanjkov itd.), no da u kteticima na *-ski, -čki* ostaje *e* (maceljski, tuheljski, čakovečki, brdovečki itd.). S. Težak na kraju navodi da

¹ Kako bih potkrijepio navedenu tvrdnju, navest ću uokvirenu definiciju nepostojanoga *e* iz Gramatike hrvatskoga jezika Stjepka Težaka i Stjepana Babića: „Neka kajkavska prezimena i mjesna imena između dva zadnja suglasnika imaju samoglasnik *e* koji postoji samo u nekim oblicima iste riječi. Takvo se *e* zove **nepostojano e**.“ (Težak i Babić, 2005.: 63.) Takvo je objašnjenje nepostojanoga *e* uglavnom i u jezičnim priručnicima, doduše oskudnije nego u Težak-Babićevoj gramatici, primjerice u Priručniku za pravilno pisanje (Lončarić i Bičanić, 2000.: 44.).

² Za primjer kajkavskih prezimena u kojima se javlja nepostojano *e* najčešće se uzima prezime *Gubec*, a za primjer prezimena u kojima *e* ostaje u svim padežima postojano prezime *Maček*.

„zbog promjene zavičajnoga govornoga okoliša mnogi nositelji prezimena na *-ec* i *-ek* namjerno se ili nenamjerno odriču nepostojanoga *e* u svojim prezimenima pa pristaju na sklonidbu: Maček – Mačeka, Vrabec – Vrabeca, Zajec – Zajeca“ te da „gdje se to u duljoj praksi uvrijezilo, to *e* može biti postojano.“ (Babić i dr., 2007.: 269.)

U Gramatici hrvatskoga jezika Stjepka Težaka i Stjepana Babića nakon definicije nepostojanoga *e*³ upozorava se da mjesna imena, kada se prenose iz mjesnih govora u književni jezik, zadržavaju neka svoja izvorna obilježja te da se u skladu s tim u mnogim nazivima naseljenih mjesta na kajkavskom području umjesto nepostojanoga *a* nalazi nepostojano *e* te da to vrijedi i za kajkavska prezimena,⁴ no da u prezimenima, ako se u jezičnoj praksi ustalilo, to *e* može biti i postojano te da su od takvih osnova nastali pridjevi na *-ečki*: belečki, vrbovečki itd. (Težak i Babić, 2005.: 63.) Dragutin Raguž u Gramatici hrvatskoga jezika nepostojanom *e* posvećuje tek dvije rečenice:

„U nekim posuđenim vlastitim imenima prema nepostojanome *a* imamo nepostojano *e*, koje se nekad čuva, tj. ne ispada (npr. *Dragec* – *Drageca*), a često se ponaša kao i nepostojano *a*, tj. ispada (npr. *Čakovec* – *Čakovca*). Nepostojano kajkavsko *e* (ili iz drugih slavenskih jezika) u drugim sufiksima, npr. *-ek* (*Slavek*, *Mirek*, *Tonček*, *Maček* itd.) ostaje nepromijenjeno.“ (Raguž, 2010.: 25.)

Međutim, Dragutin Raguž jedini je gramatičar koji spominje nepostojano *e* iz drugih slavenskih jezika, premda ga ne objašnjava i ne daje primjere za nj,⁵ te da o sufiksima može ovisiti hoće li *e* biti (ne)postojano. Ipak, ni D. Raguž nije objasnio zašto se spomenuto *e* katkad čuva, a katkad gubi.

Prema navedenom pregledu napisanoga o nepostojanom *e* u suvremenim hrvatskim gramatikama, možemo ustanoviti da ni jedna gramatika ne uzima u obzir vrstu te silinu i trajanje sloga, a upravo o tom najčešće ovisi hoće li *e* biti nepostojano, primjerice hoćemo li sklanjati prezime *Vramec* zadržavajući *e* u sklonidbi (tada bi genitiv glasio *Vrameca*) ili će se *e* izgubiti (*Vramca*). Ako je nominativni oblik dvosložan te ako je naglašeni slog dug, tada se *e* u sklonidbi gubi. S obzirom na to da je u nominativu uzetoga prezimena za primjer naglašeni slog dug (*Vrámec*), njegov genitiv glasi *Vramca*. No kada je u nominativu naglašeni slog kratak, tada se *e* ne gubi, stoga genitiv prezimena *Čegec* glasi *Čegeca*, a ne *Čegca*. Stjepan Babić ističe da je *e* postojano u svim padežima najčešće u dvosložnim imenima, pogotovo kada se ispred njega nađe zvučni šumnik:

„U mnogim imenima javlja se težnja, da nominativ ostane kao osnova, osobito u dvosložnim imenima, pogotovu kad se ispred toga *e* nalazi zvučni konsonant, na pr. *Brabec* – *Brabeca*, *Zebece* – *Zebececa*, *Jagec* – *Jageca*...“ (Babić, 1954.: 9.)

³ Vidi prvu bilješku u ovom radu.

⁴ I za toponime i za prezimena navedeno je nekoliko primjera.

⁵ O nepostojanom *e* u drugim slavenskim jezicima v. članak S. Babića Deklinacija slavenskih imena s nepostojanim *e*, Jezik, god. 3., 1954., str. 6. – 10., Zagreb.

Premda je S. Babić to uočio te upozorio na to u radu objavljenom u Jeziku još 1954.⁶ u gramatikama kojima je autor to se ne navodi kada se objašnjava nepostojano *e*. Kao što sam već napomenuo, ni u jednoj se suvremenoj gramatici ne objašnjava zašto se *e* u nekim kajkavskim imenima gubi, a u nekim čuva. Doduše, u Gramatici hrvatskoga jezika – Priručniku za osnovno jezično obrazovanje (Težak i Babić, 2005.: 63.) te u Glasovima i oblicima (Babić i dr., 2007.: 269.) naveden je podatak da je *e* postojano u onim imenima kod kojih se tako u duljoj praksi ustalilo, no vidimo da bi se to moglo još preciznije objasniti, odnosno mogla bi se navesti pravila kada *e* u tim imenima ostaje, a kada se gubi. Ipak, u dvama suvremenim jezičnim priručnicima pokušalo se tako pristupiti nepostojanom *e* – Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku te Reci mi to kratko i jasno. Autorice knjige Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku navode da se nepostojano *e* provodi u dvosložnim prezimenima te u trosložnim i višesložnim prezimenima i toponimima s kajkavskoga područja, no uz ovu napomenu:

„Kod dvosložnih prezimena kod kojih bi nepostojano *e* dovelo do za izgovor teške glasovne skupine te bi se genitivni i ostali likovi glasovno udaljili od nominativnoga, ono je postojano (Grgec – Grgeca, a ne *Grkca)“, a napominju i da o (ne)postojanosti glasa *e* u prezimenu odlučuje njegov nositelj pa tako genitivni oblik dvosložnoga prezimena tipa Vrabec može, ovisno o volji nositelja, glasiti i *Vrapca*, *Vrabca* i *Vrabeca*, a genitivni oblik prezimena *Hranjec* i *Hranjca* i *Hranjeca*. (Frančić i dr., 2006.: 62.)

Međutim, autorice navedene knjige ne spominju da (i) o kvantiteti naglašenoga sloga ovisi hoće li doći u imenu do nepostojanoga *e*. Nives Opačić pak u knjizi Reci mi to kratko i jasno, kada piše o nepostojanom *e*, upozorava i na kvantitetu sloga:

„Tako će od prezimena Putanec genitiv glasiti *Putanca* (a ne: *Putaneca*); od *Belostenec*, *Belostenca*; od *Padovec*, *Padovca* itd. Tako i *Čakovec*, *Čakovca*; *Beletinec*, *Beletinca*; *Klanjec*, *Klanjca*; *Kumrovec*, *Kumrovca* itd. A zašto onda pišemo i govorimo *Nemec*, *Nemeca*; *Brabec*, *Brabeca*; *Čegec*, *Čegeca*; *Krklec*, *Krkleca* itd.? Zato što su svi navedeni nominativi najprije dvosložni, no (još važnije) naglašeni je slog *kratak*.“ (Opačić, 2009.: 133.)

Dragutin Raguž u Gramatici hrvatskoga jezika spominje da o sufiksima ovisi hoće li *e* ostati nepromijenjeno (Raguž, 2010.: 25.), navodeći da je u nekim vlastitim imenima nepostojano *e*, koje katkad ne ispada (npr. *Dragec* – *Drageca*), a katkad ispada (*Čakovec* – *Čakovca*), no samo ako je riječ o sufiksu *-ec*, dok nepostojano kajkavsko *e* u drugim sufiksima, tvrdi Raguž, ostaje nepromijenjeno. Primjeri kao što su *Macelj* – *Maclja*, *Tuhelj* – *Tuhlja*, *Osredek* – *Osretka* i *Vuger* – *Vugra* osporavaju

⁶ Riječ je o članku Deklinacija slavenskih imena s nepostojanim *e* koji je prvi Babićev ozbiljniji jezikoslovni rad, a ujedno mu je i prvi rad objavljen u časopisu Jezik. „Već je taj rad ostavio neizbrisivoga traga i to doslovce – nepostojano je *e* ušlo u novosadski pravopis, makar uz snažno protivljenje srpske strane jer je riječ o izrazitom hrvatskom jezičnom obilježju; danas je nepostojano *e* glasovna promjena koja je dijelom školskoga programa.“ (Ham, 2008.)

tvrdnju da se nepostojano kajkavsko *e* javlja samo u imena s nastavkom *-ec*.⁷ Kada navodi primjer imena u kojem se *e* čuva (*Dragec – Drageca*), Raguž ne objašnjava zašto *e* ne ispada, iako se zadržavanje glasa *e* u svim oblicima imena *Dragec* može objasniti, osim time što je riječ o dvosložnom imenu s kratkim naglaskom, i time što u tom imenu nastavak *-ec* ima deminutivno-hipokoristično značenje te stoga *e* ostaje u svim padežima.

Stjepan Babić u svom, u ovom radu već spomenutom, članku o nepostojanom *e* u slavenskim jezicima iz 1954. g. piše da je nepostojano *e* donekle jedno od spornih pitanja u našem pravopisu, a mogli bismo reći da je takvo stanje i danas. Međutim, suvremeni pravopisi hrvatskoga jezika nepostojanom *e* ne posvećuju pozornost. Za razliku od suvremenih pravopisa, stariji pravopisi spominju nepostojano *e* pa tako u Pravopisu hrvatskosrpskoga književnog jezika (1960.: 166.) i u Hrvatskom pravopisu (Babić i dr., 1971.: 77.) piše da se nepostojani glas *e*, koji se u slavenskim imenima gubi, u zavisnim se padežima u hrvatskom jeziku zadržava (npr. *Čapek, Čapeka*) te da

„Nepostojano *e* iz hrvatskoga kajkavskog narječja ponaša se kao nepostojano *a* u književnom jeziku: *Tkalec – Tkalca, Sremec – Sremca*.“ (Babić i dr., 1971.: 77.)⁸

Ako nismo sigurni koji su valjani genitivi, primjerice, prezimena *Nemec* ili *Krklec*, poslužimo li se navedenim pravopisima, mogli bismo zaključiti da se genitiv tih prezimena pravilno piše *Nemca, Krklca*, a ne *Nemeca, Krkleca*. Stoga bi trebalo voditi računa o naglasku, no teškoća je u tom što naglasak često određuje sam nositelj prezimena. Ipak, bilo bi dobro kada bi se pokušalo navesti pravila o tom kada je *e* (ne)postojano. Tada bi u javnim glasilima vjerojatno bilo manje ovakvih dvostrukih genitivnih oblika istoga prezimena:

„Koncert Antonija *Tkaleca* večeras u HNK“⁹, „Koncert Antonija *Tkaleca* u varaždinskom HNK“¹⁰, „Poslije otvorenja izložbe u atriju dvorca Batthyany održan je i koncert duhovne glazbe u izvođenju Antonia *Tkalca*.“¹¹ Veliki koncert Antonija *Tkalca* u Varaždinu“¹² (istaknuo A. O.)

Prvi objavljeni članak o nepostojanom *e* jest članak Stjepana Ivšića I naša o „Mačku“.¹³ Taj je članak bio prilog tada aktualnoj raspravi o (ne)postojanosti glasa *e* u sklonidbi prezimena Vladka Mačeka: *Máček, Máčka* ili *Măček, Măčeka*. Stjepan

⁷ Sufiks *-ec* jest najčešći sufiks kod kojeg dolazi do nepostojanoga *e*, no nije jedini.

⁸ Osim navedenih dvaju prezimena, u Pravopisu hrvatskosrpskoga književnog jezika navedeno je i prezime *Vodopivec*: „*Vodopivec – Vodopivca*“ (1960.: 166.).

⁹ Izvor: <http://regionalni.com/gdje-i-stokad-i-kamo/duhovne-pjesme-potica-j-z-a-volontiranje-8350/>

¹⁰ Izvor: <http://www.vecernji.hr/regije/koncert-antonija-tkaleca-varazdinskom-hnk-clanak-375655>

¹¹ Izvor: <http://www.evarazdin.hr/pregrst-dogadanja-za-vikend-u-sklopu-dana-ludbreske-svete-nedjelje/>

¹² Izvor: <http://www.rmb.hr/index.php?kat=vijesti&podkat=drustvo&opsirnije=369>

¹³ Hrvatski jezik, knjiga 1. (1938. – 1939.), str. 50. – 54.

Ivšić iznio je argumente kojima odbacuje valjanost sklonidbe *Măček*, *Măčeka* nakon kojih zaključuje članak ovim riječima:

„(...) našega kajkavca dra. Vlatka Mačka ne smijemo okretati u *Mačeka*, kad se i on sam ne stidi zvati *Mačkom*.“ (Ivšić, 1938. – 1939.: 54.)

Budući da čitatelji časopisa Hrvatski jezik unatoč iznesenim argumentima nisu prihvatili Ivšićevu preporuku sklonidbe prezimena Maček s nepostojanim *e*, uredništvo je zatražilo od Vladka Mačeka izjavu o tom kako bi sklanjao svoje prezime na što je Maček odgovorio: „Onako kako ste Vi preporučili.“¹⁴ Međutim, ni to nije bio dovoljan razlog da ne prevlada sklonidba s kratkosilaznim naglaskom i postojanim *e* (*Măček*, *Măčeka*) kojoj se Ivšić protivio.¹⁵

Nepostojano *e* u hrvatskom jeziku možemo primijetiti i u nekim oblicima glavnoga belgijskoga grada Bruxellesa:

„Bio sam u /Brislu/ prije osam godina gdje sam vidio takav šator koji izgleda svjetski.“ (Radio Sljeme, emisija Zagrebi po Zagrebu, 2. studenoga 2011.)

Međutim, takvi su oblici u hrvatskom jeziku neispravni. Valjana sklonidba imenice Bruxelles glasi: /Brisel/, /Brisela/, /Briselu/, /Brisel/, /Brisele/, /Briselu/, /Briselom/, dakle bez ispuštanja *e* budući da nepostojano *e* (koje ne postoji u svim padežima) imaju samo toponimi (i kajkavska prezimena, primjerice Gubec koje se sklanja ovako: *Gubec*, *Gupca*, *Gupcu*...) s kajkavskoga područja (*Dekanovec*, *Dekanovca*, *Dekanovcu*...; *Belec*, *Belca*, *Belcu*...; *Lipovec*, *Lipovca*, *Lipovcu*...).¹⁶

U općim imenicama nema nepostojanoga *e*. Izuzetak je imenica *kabel*: „Provjerite jesu li svi kablovi pravilno uključeni“¹⁷, „Kablovska televizija Vam omogućava

¹⁴ Hrvatski jezik, „Od uredništva“, str. 104.

¹⁵ Navedene zanimljivosti iz Ivšićeva članka spominje i Marko Samardžija u svojoj knjizi *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika* (Samardžija, 2004.: 193.) u kojoj, među ostalim, ističe doprinos Stjepana Ivšića hrvatskomu jezikoslovlju, no i napominje da danas ne moramo u cijelosti prihvaćati sva Ivšićeva gledišta o putovima i načinima standardizacije hrvatskoga jezika te o koncepciji njegova pravopisa jer raspoložemo brojnim novim i važnim jezikoslovnim spoznajama, posebno standardološkima i sociolingvističkima. (Samardžija, 2004.: 181.)

¹⁶ Nekoć je službeno hrvatsko ime za belgijski grad Bruxelles glasilo Bruselj. U slovenskom se jeziku naziv Bruselj zadržao te u tom imenu u slovenskom jeziku u nekim padežima stoji nepostojano *e* (za primjer ću navesti rečenicu preuzetu s internetske stranice <http://bruselj.predstavnistvo.si/>: „Stalno predstavnništvo Republike Slovenije v *Bruslju* predstavlja in zastopa interese države pri Evropski uniji.“) pa su možda naši političari, koji najčešće i govore da su bili u /Brislu/, čuli od slovenskih kolega oblik s nepostojanim *e* pa ga rabe i u suvremenom hrvatskom imenu za taj grad. To možemo samo nagađati, no zasigurno taj oblik ne rabe po uzoru na sklonidbu staroga hrvatskoga imena za Bruxelles jer u hrvatskom jeziku nepostojano *e* nikada nije bilo valjano ni u oblicima staroga imena Bruselj, što potvrđuju ovi primjeri starih hrvatskih pisaca: „Njekoliko dana za tim pisa Olah opet kardinalu Burgiju, da car Karlo V. očekuje u Bruselju Brodarića kao poslanika Zapoljeva.“ (Ivan Kukuljević Sakcinski, *Glasoviti Hrvati* prošlih vjekova, Matica hrvatska, 1886., Zagreb), „Nemiri i pobune nastadoše doskora u Bruselju i Löwenu i drugih gradovih.“ (Josip Eugen Tomić, *Za kralja – za dom: historička pripoviest iz XVIII. vieka*, Matica hrvatska, 1895., Zagreb)

¹⁷ Rečenica je preuzeta s internetske stranice www.t-com.hr/privatni/kzona/podraska_savjeti/greske_wlan.asp.

kvalitetan prijem velikog broja zemaljskih i satelitskih TV programa.⁴¹⁸ Međutim, u hrvatskom književnom jeziku to su neispravni oblici imenice *kabel*. Njezin ispravan množinski oblik glasi *kabeli*; genitiv je *kabela*, dativ *kabelu* itd., a posvojni oblik glasi *kabelski*, a ne *kablovski* pa je stoga ispravno *kabelska* televizija, a ne *kablovska*. Riječ je o tom da se u navedenim primjerima sklonidba imenice *kabel* zamjenjuje sklonidbom imenice *kabao*.

Što se tiče opće imenice *pater* i vlastite imenice *Jupiter*, kod tih dviju imenica susrećemo dvojaku sklonidbu: sa zadržavanjem glasa *e* u cijeloj sklonidbi (*pater*, *patera*, *pateru...* / *Jupiter*, *Jupitera*, *Jupiteru...*) ili s nepostojanim *e* (*pater*, *patra*, *patru...* / *Jupiter*, *Jupitra*, *Jupitru...*). Naravno, u hrvatskom književnom jeziku samo bi jedna sklonidba navedenih imenica trebala biti valjana, no među jezikoslovcima, kada je riječ o sklanjanju tih dviju imenica, postoje nesuglasice pa različito savjetuju.¹⁹

Literatura

- Babić, S., 1954., Deklinacija slavenskih imena s nepostojanim e, *Jezik*, god. 3., br. 1., str. 6. – 10.
- Babić, S. i dr., 1971., *Hrvatski pravopis*, Školska knjiga, Zagreb
- Babić, S. i dr., 2007., *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb
- Barić, E. i dr., 2005., *Hrvatska gramatika*, ŠK, Zagreb
- Frančić, A. i dr., 2006., *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*, HSN, Zagreb
- Ham, S., 2002., *Školska gramatika hrvatskoga jezika*, ŠK, Zagreb
- Ham, S., 2008., *Znanstvena djelatnost Stjepana Babića*, Babićev zbornik o 80. obljetnici života, Slavonski Brod
- Ivšić, S., 1938., I naša o „Mačku“, *Hrvatski jezik*, knjiga 1., str. 50. – 54.
- Lončarić, M. i Bičanić, A., 2000., *Priručnik za pravilno pisanje*, Profil, Zagreb
- Opačić, N., 2009., *Reci mi to kratko i jasno – Hrvatski za normalne ljude*, NL, Zagreb
- Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika*, 1960., MH, Zagreb, MS, Novi sad
- Raguž, D., 2010., *Gramatika hrvatskoga jezika*, vlastito izdanje, Zagreb
- Samardžija, M., 2004., *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*, HSN, Zagreb
- Silić, J., Pranjaković, I., 2007., *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, ŠK, Zagreb
- Težak, S., Babić, S., 2005., *Gramatika hrvatskoga jezika – Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, ŠK, Zagreb
- Vratović, V., 2005., Kako se sklanjaju *pater* i *Jupiter*, *Jezik*, god. 52., br. 5., str. 197.

¹⁸ Izvor: http://hs-hkb.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=65&Itemid=53

¹⁹ Primjerice, Vladimir Vratović u 5. broju 52. god. časopisa *Jezik* u osvrtu naslova *Kako se sklanjaju pater* i *Jupiter* savjetuje sklonidbu tipa *Jupiter*, *Jupitra*, *Jupitru...*, dok Nives Opačić u svojoj knjizi *Reci mi to krato i jasno* savjetuje sklonidbu tipa *Jupiter*, *Jupitera*, *Jupiteru...* (Opačić, 2009.: 93.)

Sažetak

Alen Orlić, Klasična gimnazija, Zagreb

UDK 81'343'344, stručni rad

primljen 30. studenoga 2011., prihvaćen za tisak 19. rujna 2012.

Fleeting *e*

This paper analyzes what has been written in the grammar books of modern Croatian language about the sound change *fleeting e*. Attention is called to the fact that the accent of the word in the nominative case suggests whether *e* will be consistent or not in the declension of a name or toponym.

PITANJA I ODGOVORI

ŠTO JE EKSTRA U HRVATSKOME JEZIKU?

E*kstra* je riječ latinskog podrijetla. U latinskome je jeziku prijedlog s akuzativom i znači *izvan, izuzev, osim*. Izvorno se piše *extra*, a prema pravopisnim pravilima našega jezika, slovo *x* preslovljava se kao *ks*.

Poznaju je i naši najstariji rječnici – Vrančić u *Dictionariumu* (1595.) *ekstra* prevodi natuknicom *van*, a Habdelić u *Dictionaru* (1670.) natuknicu *vun* određuje kao latinsko *ekstra*. U njih je ta riječ prijedlog, kao i u latinskome jeziku, što se otkriva usporedbom s drugim navedenim natuknicama. Vrančić ima, uz hrvatski, još i tal. *fuori*, njem. *dauß*, mađ. *ki*, a Habdelić dodaje i lat. *foras*.

Iako je *ekstra* u latinskome prijedlog, u nas je već u najranije doba ta riječ svrstana i u priloge, Libellusov rječnik (1756.) kaže ovako: „Extra – van, aussen, adverbial“.

Nesigurnost oko toga kojoj vrsti riječi *ekstra* pripada vidimo i u novijim rječnicima hrvatskoga jezika. Petar Skok u *Etimološkom ju rječniku* (1971.) *ekstra* označava kao prilog sa značenjem na stranu uz napomenu da je riječ o latinizmu. U suvremenim rječ-

nicima hrvatskoga jezika nalazimo: „Ekstra (I) prid. indekl. razg. koji je poseban; izniman [ekstra zarada; ekstra kvaliteta; ekstra klasa] Ekstra (II) pril. razg. napose, osobito, posebno, neobično, iznimno [to je ekstra nagrađeno]“ (Anić, 1991), „ekstra (lat) *pril* posebno, osobito, iznimno“ (Šonje, 2000.). U Bujasovu *Velikom englesko-hrvatskom rječniku* (1999.) navodi se da *ekstra* može biti i imenica.

Ekstra se upotrebljavalo u tekstovima kao dio navoda iz latinskoga jezika sve do sredine 20. stoljeća. Od tada joj se upotreba širi i počinje sve više rabiti u različitim funkcionalnim stilovima. Primjerice, potvrđuje se u Begovićevu romanu *Giga Barićeva* (1940.) „Sve je to u malome Freddyju također učvršćivalo uvjerenje, da je on uopće nešto ekstra. I on je sam počeo da nastoji, da bude i uvijek ostane ekstra.“ „Kod kuće je pričao o svojim uspjesima, o neznanju svojih drugova, o svemu što je moglo pokazati, kako je on ono, što se za nj hoće ili o njemu misli, kako je, dakle, on nešto ekstra.“ „U srednjoj se školi ta tendencija za ekstra vrlo pojačala.“ „Kad se vratio u Zagreb, među svoje drugove, donio je nove priloge za ekstra svoje ličnosti: vidio je svijet i upoznao